

Yvonne Keuls

Mevrouw mijn moeder

GROTE LETTER BIBLIOTHEEK
DEVENTER

Voorwoord

Lezing van Mohammed Benzakour over Yvonne Keuls *Mevrouw mijn moeder*, uitgesproken op het Jan Campert-symposium 'Elke dag moederdag' in 2015. Yvonne Keuls besprak bij die gelegenheid Benzakours roman *Yemma*.

EÈÈÈNNN...???

Met dit ene kleine, spitse woordje is de moeder van Yvonne Keuls feitelijk meteen getypeerd.

Een dolnieuwsgierige vrouw, hongerend naar verhaaltjes en roddelpraatjes en overtuigd van haar recht om hiervan te pas en te onpas te worden bediend. Ze is een dame van een zekere sociale klasse uit het vroegere Nederlands-Indië.

In *Mevrouw mijn moeder* speelt verhalenvertellen een kardinale rol. Niet alleen worden er legio anekdotes opgedist, maar de moeder zelf wordt geportretteerd als een vertelster pur sang. 'Apa kabar?' Zo begroeten de mensen in Indonesië elkaar. Door Nederlanders vertaald als 'Hoe gaat het?', maar letterlijk staat er iets

anders, namelijk: ‘Welk nieuws heb je?’ Dus wat heb je te berichten, te roddelen, te smoezen, te babbelen?

Yvonne's moeder zelf was een rasvertelster, zo ontdek je al lezend, en haar talent heeft ze kennelijk rechtstreeks overgedragen op haar dochter. Niet voor niets werd Yvonne door haar moeder nooit bij deze voornaam genoemd – die was een bedenksel van haar vader. Hij was erg geïnteresseerd in astrologie en astronomie en omdat zijn dochter geboren is op 17 december 1931, en dus het sterrenbeeld boogschutter heeft, vond hij de naam Yvonne goed bij haar passen. Die betekent namelijk ‘strijdster met de iepenhouten boog’. Moeder noemde haar dochter liever ‘Angin’ (spreek uit: Anyin), wat in het Maleis ‘wind’ betekent. ‘Kabar angin’ is nieuws dat door de wind wordt meegevoerd, rumoer, geruchten. Yvonne zou net als de wind verhalen rondzingen, en wel op de manier waarop haar moeder het bedoeld had.

Moeder had eigenlijk genoeg aan het aanhoren van verhalen: ze kwam zelden buiten. Yvonne werd als kind na schooltijd de straat op gestuurd om te kijken, om te beleven, en daarna in geuren en kleuren verslag te doen van alles wat ze had gezien en geroken.

Thuis werd Yvonne steevast verwelkomd met ‘Eèèènnn...???’ , waardoor ze meteen wist wat haar te doen stond. En moeder had het grote geluk dat Yvonne de kunst van het vertellen verstond, zo goed zelfs dat de werkelijkheid er een beetje bij verbleekte.

Zo schrijft Yvonne in haar roman: toen moeder een keer in een huurauto op een toertje werd meegenomen door haar oudste dochter en haar vriend, liet ze de stad Den Haag – die Yvonne vaak als een spannende plek met bossen, rivieren en luilekkerlandetalages had beschreven – ‘met verbazing’ aan zich voorbijtrekken.

‘Ten slotte zei ze vastberaden en met een vinger naar buiten wijzend: “Zo ziet het er niet uit.” Geen twijfel mogelijk. Dat wat ze buiten zag, kwam niet overeen met het beeld dat Yvonne haar op de vertelkruk had aangereikt. ‘En vanzelfsprekend bleef ze trouw aan mij,’ aldus Yvonne, ‘aan mijn verhalen, aan de verteller die ik was, aan het kind dat zij de magische naam Angin had meegegeven.’

Voor Yvonne's moeder, kortom, was verhalen aanhoren identiek aan ze in levenden lijve beleven. Ze ging er helemaal in op, op haast fysieke wijze. Toen Yvonne haar op een dag aanbood om samen met haar terug te gaan naar haar

geboortedorp Salatiga, op Java, had zij liever – toen bleek dat ze niet met de boot konden gaan – dat haar dochter alleen ging. Die moest dan haar ogen en oren en andere zintuigen goed de kost geven, zodat ze later alles in detail zou kunnen navertellen. Mevrouw hoefde dus zelf niet te gaan, maar verwachtte wel een verslag dat naadloos overeenkwam met haar eigen verhalen over het Indië van vroeger.

‘Alweer stuurde ze me erop uit als haar kleine heraut. Kijk vooral om de hoek en kom schallend terug. Alleen ging het nu niet om het ongekende dat ik voor haar moest aftasten, deze keer moest ik om de hoek van haar eigen verleden kijken. “Oké,” zuchtte ik. “Ik vind het wel jammer; ik had graag samen met jou alle plekken van jouw jeugd willen zien.”

“Nee,” zei ze, “niet nodig. Jij gaat alleen. Met je man desnoods. Jij kijkt voor mij. Zoals ik het jou gezegd heb, zo wil ik het hebben.”

Een heel hoofdstuk van *Mevrouw mijn moeder* wijdt Yvonne aan haar moeder als vertelster – maar er is ook de tijdloze moeder, de moppende moeder, de poëtische moeder, de melancholieke, de klagende, de boze, de drammerige, de koesterende, de zelfbewuste, de onzekere, de verdrietige, de vrolijk zingende moeder, al

naar gelang haar stemming. Boven alles was er voor Yvonne die ene moeder die zwanger was van verhalen, verhalen, verhalen.

‘Zoals zij maar één woord nodig had om de ander aan het vertellen te krijgen, het woordje “Eèèènnn...???”’, zo hadden wij voor haar ook maar één woord nodig, het woordje “vertel”. “Vertel...”, “Mammie, vertel!”

Dus worden er in dit boek enge verhalen verteld over de geesten onder de waringinboom, over vreselijke ziekten waaraan familieleden in Indië waren gestorven, compleet met dramatiserende illustraties van handgebaren, opgeblazen wangen, rollende ogen. En in de oorlog brachten de verhalen van Yvonne's moeder warmte en troost, steun en verademing. Al helemaal in de hongervinter, toen er zo weinig anders was om zich mee te voeden dan verhalen.

‘Het maakte haar niet uit wat ze vertelde, of het nu het verhaal was van “de gekochte vrouw”, van Wilhelmina Pruit of van de bitterkoekjesdagen, het ging haar om het vertellen, om het oproepen, het inkleuren, het tegen het licht houden, het besnuffelen, het proeven. Het ging om het vertellen. Het was vertellen om het vertellen.’

En natuurlijk speelt het Indische element een hoofdrol in dit boek. Het regent Maleise woorden en oosterse gebruiken, zoals het inschakelen van de *doekoen* bij ziektes, het snuffelen aan hondjes en jassen, het woordeloos en afspraakloos weten wanneer er bezoek komt en het meetrillen op dezelfde frequentie. Er wordt ‘stroop’ gedronken onder de ‘assemboom’, zoete *kwee talams* en *roti koekoes* gegeten, geuren en smaken van tropische vruchten worden uit het verleden opgeroepen en in citaten wordt veelvuldig *kassian* en *adoeg!* geslaakt.

Yvonne is zich er al lang van bewust dat haar moeder – en met haar haar tante Estél, tante Prul, tante Pop, tante Mekki en tante Matti – tot het uitstervende ras van de Indische tantes behoren. Eén voor één moeten de tantes op een gegeven moment ten grave worden gedragen – en samen met hen verdwijnen de taal en de verhalen onder de grond. Kennelijk wilde Yvonne hen met dit boek redden van de brute vergetelheid – hetgeen haar met verve is gelukt.

Niet geheel toevallig heb ik onlangs voor het eerst in m’n leven een *onde-onde* gegeten, een soort balletje van kleefmeel met sesamzaadjes en een vulling van groene erwtenpasta. In dit boek las ik over dit koekje en ik werd nieuws-

gierig. Toen ik het in m'n mond stopte, langzaam kauwde en het doorslikte wist ik één ding heel zeker: zonder dit boek had ik dit koekje nooit geproefd. Maar nu vond ik het verrukkelijk en waande ik me eventjes in Indonesië, alsof ik ook een *tempo doelo* (= vroegere tijd) had, waarnaar ik met al mijn zintuigen teruggevoerd werd. Ziehier het wonder van taal, de kracht van literatuur.

Een persoonlijk herkenningspunt in dit boek is de beschrijving van verval en ouderdom van ouders. Ik heb zelf sinds zes jaar een zwaar gehandicapte moeder. Ook ik ken de zorg en de zorgen wanneer je eigen vrolijke levenslustige mama van de ene op de andere dag verandert in een asgrauwe plant in de hoek van de kamer. In het geval van Yvonne's moeder treedt de achteruitgang nog tamelijk geleidelijk in, maar je ziet toch onmiskenbaar hoe het verval zich genadeloos voltrekt, langs zich opstapelende lichamelijke ongemakken, de verandering van karakter, de boosheid, het verdriet. En niet te vergeten: het onbegrip in het verpleegtehuis waar mevrouw wekenlang wordt opgenomen, óók die komt mij maar al te pijnlijk bekend voor. Want ook in het geval van mijn Marokkaanse moeder ontmoeten, om het zo maar eens uit te

drukken, Oost en West elkaar, dat wil zeggen: in de methodieken, protocollen en mentaliteit van een westerse verpleeginstelling tegenover een patiënt uit het Oosten.

Oost en West worden tegen elkaar afgezet. Als Yvonne na veertig jaar terugreist naar haar geboortegrond en vanwege haar kaalhoofdigheid besluit een *nonja doekoen* (inheemse medicijnvrouw) te bezoeken, stelt deze nonja op zeker moment vast: 'Je bent te westers geworden, je geeft je oosterse kant geen kans, daar komen je problemen van.' En in de nacht van Yvonne's geboorte droomde haar moeder dat haar baby aan een soort blaas hing, een ballon in de vorm van een boon, die haar zachtjes mee omhoog nam. En omgekeerd: In de nacht waarin haar moeder stierf, droomde Yvonne dat haar moeder aan een soort blaas hing. Zonder iets van Yvonne's achtergrond te weten verklaart de nonja doekoen: 'Je moeder is heel sterk en ze zit in jou. Ze heeft het land waar zij geboren is in jou geplaatst.'

De arme westerling heeft geen voelhoorns voor de Indonesische magie, zo verklaart de nonja. En we weten sinds Couperus' *Stille Kracht* en Daums *Goena-Goena* dat daar maar al te veel waarheid in zit.

En inderdaad gebeuren er dingen in *Mevrouw mijn moeder* waar de gemiddelde westerling nooit met zijn verstand bij zal kunnen. Het hoofd dat zich van het lichaam scheidt (bij het bezoek aan de nonja doekoen). Een afgeplukte bloem die twee weken goed blijft omdat hij op het altaar heeft gelegen waar een goede geest zijn werk heeft gedaan. Op de kale plekken op Yvonne's hoofd groeit plotseling weer haar als gevolg van de energieoverdracht van de doekoen, maar geen Hollandse dermatoloog die dat verhaal wil geloven. De nonja blijkt de gedachten van Yvonne feilloos te kunnen lezen. Mensen wachten Yvonne op omdat ze voelden dat er iemand zal komen terwijl haar komst helemaal niet was aangekondigd. En als klap op de vuurpijl krijgt Yvonne, tijdens een van haar logeerpartijen bij haar tantes in Indonesië (iets wat sinds de eerste reis een gebeurtenis is geworden die zich elke twee, drie jaar herhaalt), bezoek van haar moeder, die op dat moment al vier jaar dood is. “Ik ben toch maar weer gekomen,” zei ze, met die langzame, zangerige stem van haar.’

Nog even de titel van het boek: *Mevrouw mijn moeder*. Die woorden zijn overgenomen van een van de ‘juffrouwen’, in dit geval me-